

«Εικόνες από μια έκθεση»

Κάλλη Γουργιώτου

apan.gr

Βίλα Καπαντζή, Θεσσαλονίκη. Ένα αρχοντόσπιτο του τέλους του 19^{ου} αιώνα, από τα ελάχιστα απομεινάρια του πρόσφατου ένδοξου παρελθόντος της Θεσσαλονίκης. Τότε που η πόλη εκπτυσσόταν, με μια εξωστρέφεια που οφειλόταν στην δημιουργικότητα και τον δυναμισμό της πολυπολιτισμικής της κοινωνίας. Έμποροι, Έλληνες, Εβραίοι και Μουσουλμάνοι όργωναν τον κόσμο, φέρνοντας μαζί τους επιστρέφοντας τον πλούτο αλλά και τις νέες τάσεις της αρχιτεκτονικής και της αισθητικής από Ανατολή και Δύση.

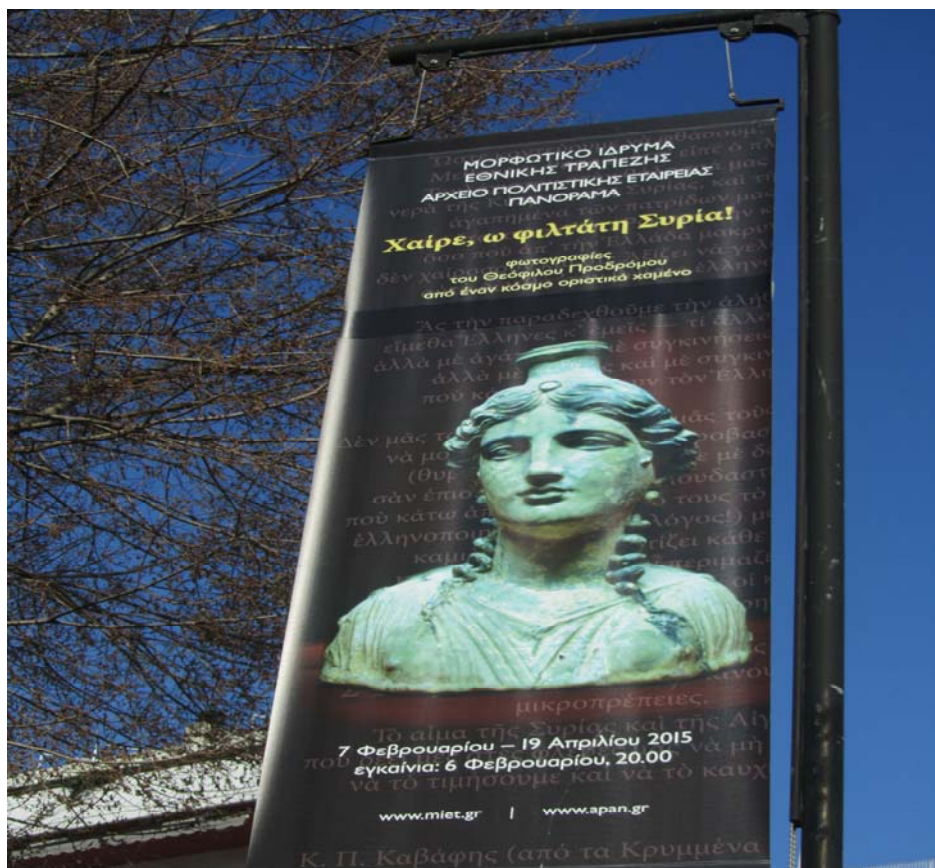
Μεχμέτ Καπαντζής, ο ιδιοκτήτης της βίλας, εξισλαμισμένος σεφαραδίτης Εβραίος (ντονμές). Μεγαλέμπορος, που την εποχή του ήταν ένας από τους δέκα πλουσιότερους Θεσσαλονικείς.

Πιέρο ντ'Αριγκόνι, ο αρχιτέκτονας της βίλας. Ιταλός, με πιθανή καταγωγή από την εβραϊκή κοινότητα της Ισπανίας. Το δημιουργικό σμίξιμο των πολιτισμών της Μεσογείου πάλι.

Σε αυτή την βίλα, σημερινό Πολιτιστικό Κέντρο του Μορφωτικού Ιδρύματος της Εθνικής Τραπέζης (ΜΙΕΤ), παρουσιάζεται μια πολύ ενδιαφέρουσα φωτογραφική έκθεση για τη Συρία, με εξαιρετικές φωτογραφίες του Θεόφιλου Προδρόμου και εμπνευσμένα κείμενα-σχόλια της Μαριάννας Κορομηλά. Η έκθεση συνδιοργανώθηκε από το ΜΙΕΤ και το Αρχείο της Πολιτιστικής Εταιρείας Πανόραμα (διάρκεια: 6 Φεβρουαρίου έως 17 Μαΐου του 2015). Μια έκθεση για μια χώρα με τέτοια οικουμενικότητα, όπως ήταν η Συρία μέχρι πολύ πρόσφατα, στεγάζεται σε ένα από τα ελάχιστα κατάλοιπα της πολυπολιτισμικής Θεσσαλονίκης του πρόσφατου παρελθόντος. Μια ευτυχής σύμπτωση, σε μια εποχή όπου

η ανεκτικότητα και ο σεβασμός προς τον άλλον δοκιμάζονται έντονα διεθνώς και η συνεχώς αυξανόμενη μισαλλοδοξία παίρνει την θέση της γόνιμης συνεργασίας μεταξύ των λαών, των θρησκειών, των πολιτισμών.

Στον κήπο της βίλας Καπαντζή, μας υποδέχεται το πανό της έκθεσης για τη Συρία με την αισθησιακή, γυναικεία μορφή ενός έργου τέχνης από το Μουσείο της Δαμασκού, που μοιάζει σαν να είναι η προσωποποίηση της Συρίας και το απόσπασμα των λόγων του αυτοκράτορα Ηρακλείου: «Χαίρε, ω φιλότατη Συρία!». Χαιρετισμός, απόδοση σεβασμού και αποχαιρετισμός ταυτόχρονα στην αγαπημένη χώρα, που έχει χαθεί οριστικά, με την μορφή που γνωρίσαμε και αγαπήσαμε.

Στην είσοδο της βίλας οι στίχοι του Καβάφη, εραστή και αυτού της σπάνιας αλλά και άτυχης χώρας:

Ἄς τὴν παραδεχθῶμε τὴν ἀλήθεια πιά·
εἴμεθα Ἕλληνες κ' ἑμεῖς — τί ἄλλο εἴμεθα; —
ἀλλὰ μὲ ἀγάπες καὶ μὲ συγκινήσεις τῆς Ἀσίας,
ἀλλὰ μὲ ἀγάπες καὶ μὲ συγκινήσεις
ποὺ κάποτε ξενίζουν τὸν Ἕλληνισμό.

Αρχίζει η περιήγηση στην φωτογραφική έκθεση με πλοηγό τη Μαριάννα Κορομηλά. Ο πρώτος όροφος είναι αφιερωμένος στην Συρία της ερήμου: Δαμασκός, Μπόζρα και γενικότερα ηφαιστειογενής Νότος και τέλος Παλμύρα.

Η Δαμασκός, με το εκπληκτικό τζαμί των Ομαγιαδών στο κέντρο της, με τα βυζαντινής επιρροής ψηφιδωτά του, με την κάρα του Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου στο κέντρο του, που την προσκυνούν, δακρυσμένοι, Χριστιανοί και Μουσουλμάνοι.

Η Δαμασκός, με το χριστόγραμμα στα τείχη της, με την πύλη του Αποστόλου Παύλου, με τα αρχοντικά της, με τις περικλείστες εσωτερικές αυλές, μικρούς ιδιωτικούς παραδείσους, στη δροσιά του μικρού σιντριβανιού, στη σκιά των οπωροφόρων.

Η Δαμασκός, κτισμένη πάνω στον αρχαίο δρόμο των καραβανιών, που μετέφεραν τα πολυπύθητα πλούτη της Ανατολής στη Δύση, αλλά και στον δρόμο του Αποστόλου Παύλου για την φώτιση.

Η Μαριάννα Κορομηλά ξεναγεί τους επισκέπτες στην αίθουσα της Δαμασκού.

Στα βόρεια της Δαμασκού βρίσκονταν, τουλάχιστον μέχρι πρόσφατα, δύο σημαντικά χριστιανορθόδοξα μνημεία: το μοναστήρι της Παναγίας της Σεντνάγια, κτισμένο στη θέση ενός από τα παλαιότερα προσκυνήματα της Μέσης Ανατολής και η μονή της Αγίας Θέκλας στο χωριό Μααλούλα, όπου οι γέροντες μιλούν ακόμα αραμαϊκά, την γλώσσα της εποχής του Χριστού. Τόσοι αιώνες χριστιανικής παράδοσης...

Και ύστερα μας περιμένει ο ηφαιστειογενής Νότος, στα σύνορα με την Ιορδανία. Η γκριζόμαυρη, βασάλτινη, ελληνορωμαϊκή Μπόζρα, με το επιβλητικό θέατρο και τον ερειπωμένο οικισμό, όπου τριγυρνούν ακόμα τα φαντάσματα του παρελθόντος, φιλικά, έτοιμα να σου διηγηθούν την ιστορία τους. Η Μπόζρα, ιερή πόλη των Μουσουλμάνων, κτισμένη πάνω στο δρόμο του χατζ, του προσκυνήματός τους στη Μέκκα.

Τέλος, η μυθική Παλμύρα, χιλιόχρονη αρχόντισσα της ερήμου, με τον τεράστιο ναό του Μπάαλ, τους μυστηριακούς τάφους με τις βαριές θύρες που θυμίζουν εκείνες των μακεδονικών τάφων, την εντυπωσιακή κιονοστοιχία και τα τετράφυλλα της, την αύρα της παράτολμης βασιλίσσας της Ζηνοβίας.

Επισκέπτες όλων των ηλικιών στην αίθουσα της θρυλικής Παλμύρας, με τις μνήμες της βασίλισσάς της Ζηνοβίας να πλανώνται.

Η Μαριάννα με τον νοσταλγικό, παθιασμένο, συναισθηματικά φορτισμένο λόγο της μας ταξιδεύει. Τα μάτια βλέπουν τις φωτογραφίες, διαβάζουν αποσπασματικά τα κείμενα, μα το μυαλό έχει ήδη πετάξει προς Ανατολάς. Βρίσκεται βυθισμένο στις μνήμες της χώρας που αγαπήσαμε, του λαού που αισθανθήκαμε τόσο κοντά μας. Θυμάμαι το ζεστό, φιλικό χαμόγελο των ανθρώπων, την ευγένεια, την απεριόριστη γενναιοδωρία και την έμφυτη φιλοξενία τους, το δέος στο πρώτο αντίκρουσμα της Παλμύρας, το εκτυφλωτικό φως της ερήμου, τη γοητεία της έναστρης λείλα, την μυρωδιά του αγχιστού τσαγιού με δυόσμο, την γεύση του καφέ με κάρδαμο, τα ηδονικά αρώματα των μπαχαρικών, το ξάφνιασμα των ματιών στη θέα του μοναδικού τζαμιού των Ομαγιαδών στη Δαμασκό, το ξάφνιασμα της ψυχής που έβλεπε να σμίγουν με ευλάβεια στον ιερό αυτό χώρο Χριστιανοί και Μουσουλμάνοι, Σουνίτες και Σίτες, στην αναζήτηση του Θείου. Κι ακόμη θυμάμαι την μαυλιστική αραβική μουσική σ' ένα καφεενδάκι της Δαμασκού, με το άρωμα από τους ναργιλέδες να γεμίζει την ατμόσφαιρα και την αίσθηση που μου προκάλεσαν η μαύρη, σαν αρνητικό φωτογραφίας Μπόζρα (πόσος ανθρώπινος μόχθος, αλήθεια, χρειάστηκε για να πελεκηθούν όλες αυτές οι θεόσκληρες, ηφαιστειακές πέτρες!), τα εκπληκτικά εκθέματα του μουσείου της Δαμασκού, τη γεύση του παγωτού με το πράσινο φυστίκι, στη σκεπαστή αγορά της Δαμασκού. Κι εκείνο το παιδόπουλο, με τα μάτια-κάρβουνα, που με κοιτούσε γελαστά και θαρρετά την ώρα που θαύμαζα την δεξιοτεχνία του μπακιρτζή πατέρα του.

Εσωτερική σκάλα της βίλας Καπαντζή προς τον δεύτερο όροφο.

Με δυσκολία αποσπάται το μυαλό από την ονειροπόληση, για να συνοδεύσει το σώμα στον δεύτερο όροφο. Εδώ είναι το «βασιλείο» της Κοίλης Συρίας, του εύφορου δηλαδή τμήματος της χώρας στην κοιλάδα του ποταμού Ορόντη, που βρίσκεται βορείως της Δαμασκού: Χομς, Χάμα, Απάμεια και το μυθικό Χαλέπι. Κι ακόμη, σε αυτόν τον όροφο, συναντούμε τα περίτεχνα παλάτια των Ομαγιαδών στην έρημο, τα βυζαντινά καστρομονάστια και κάστρα που φύλαγαν τα περάσματα, με γνωστότερο εκείνο της Ζηνοβίας, της εποχής του Ιουστινιανού, τις βυζαντινές πολιτείες-φαντάσματα στα βορειοδυτικά του Χαλεπιού, με γνωστότερη την Σερτζίλα και τα ιστορικά χριστιανικά προσκυνήματα του Αγίου Συμεών του Στυλίτη και του Αγίου Σεργίου (Σεργιούπολη) στον βορρά της χώρας.

Η σελευκιδική Απάμεια, με την εκπληκτική κιονοστοιχία της μήκους 1.850 μέτρων, με το ιδιόρρυθμο διαγώνιο σκάλισμα των κίωνων της και την απρόσμενα μεγάλη έκταση του αρχαιολογικού της χώρου, έχει επισκιασθεί από τα πολυάριθμα άλλα αξιοθέατα της Συρίας. Θυμάμαι πόσο με εντυπωσίασε όταν την πρωτοαντίκρισα! Ήμουν κάπως

προετοιμασμένη για την αίσθηση που θα μου δημιουργούσε η Δαμασκός, το Χαλέπι και η Παλμύρα, αλλά καθόλου για την Απάμεια. Καμμιά φορά, σκέφτομαι, πρέπει ν' αφήνεσαι στην έκπληξη.

Η σελευκιδική Απάμεια με την εντυπωσιακή κιονοστοιχία της.

Η Χάμα, δροσερή, με κήπους και λουτρά, χτισμένη στις όχθες του Ορόντη ξεχώριζε για τους αιωνόβιους, τεράστιους, ξύλινους υδροτροχούς της (νορίες) και τα σπουδαία ψηφιδωτά. Εδώ βρίσκεται και το θαυμάσιο ψηφιδωτό με την συναυλία των έξι γυναικών, από μια βίλα στην εξοχή της Χάμα. Σχεδόν αισθάνεσαι την απόλαυση της μουσικής, τη χαρά της ζωής που αποπνέει. Είναι ένα από τα πολλά, απaráμιλλης τέχνης, ψηφιδωτά της Συρίας. Πού να σκορπίστηκαν άραγε οι ψηφίδες τους!

Η αίθουσα της Χάμα με τις νορίες της.

Το μυθικό Χαλέπι, με το επιβλητικό κάστρο του Σαλαντίν, το πολύβουο, πολύχρωμο σουκ, την γειτονιά των εκκλησιών των πέντε χριστιανικών δογμάτων, που σφιχτοδεμένες μεταξύ τους προσπαθούσαν να προστατέψουν τον χριστιανικό πυρήνα της πόλης, θα υπάρχει φοβάμαι μόνο στις αναμνήσεις μας πια.

Το Χαλέπι των ανατολίτικων παραμυθιών, όπως θα ζει στη μνήμη μας.

Η «νεκρή» βυζαντινή πολιτεία Σερτζίλα, με τα πετρόχιστα κτήριά της να αντιστέκονται στο χρόνο, ήταν μια ακόμη έκπληξη εκείνου μου του ταξιδιού.

Όταν βρεθείς στα ερείπια της μονής του Αγίου Συμεών του Στυλίτη, στα βορειοδυτικά του Χαλεπιού, αισθάνεσαι ότι η ιστορία του χώρου είναι μια πρόκληση στον δυτικό μας ορθολογισμό να προσπαθήσει να κατανοήσει ή έστω να διαισθανθεί το ιερό πάθος που οδήγησε τον Άγιο σε αυτή την ακραία πράξη πίστης.

Και πάλι το μυαλό ξεγλιστράει καθώς συνεχίζεται η ξενάγηση. Τα ακούσματα και οι εικόνες συνδραυλίζουν τις αναμνήσεις. Θυμάμαι την μυστηριακή γοητεία της Σερτζίλα, τη συγκίνηση μπροστά στις εικόνες του Μιχαήλ Δαμασκηνού στον ορθόδοξο ναό στο Χαλέπι, τον καταιγισμό των ήχων, των χρωμάτων και των αρωμάτων στο μαγικό σουκ του Χαλεπιού, που δεν υπάρχει πια, την κατάνυξη μέσα στα ερείπια του Αγίου Συμεών, με το άρωμα των πεύκων, σωστό λιβανωτό. Και πάνω απ' όλα με κατακλύζει η βασανιστική νοσταλγία για έναν κόσμο με ήρεμη αποδοχή του άλλου, με αλληλοσεβασμό και ειρηνική συμβίωση τόσων λαών, τόσων θρησκειών, που διαπίστωνα με έκπληξή μου σε κάθε μου βήμα. Ενός κόσμου που, σε κάθε φιλόξενη του εκδήλωση, σε κάθε θερμή επαφή μαζί μας, έδειχνε ότι ζούσε με την μνήμη του ελληνιστικού του παρελθόντος, μα πιο πολύ με την αίσθηση της «συγγένειας» μαζί μας, μέσω της κοινής μας σχέσης με το Βυζάντιο.

Η κατασκευή πρόδρομο του Μαρτυρίου με τις τρεις κρήνες και τα τρία αψιδωτά «φρονιολόγια» του.

Η κεντρική κρήνη της σελίδου. «Όσοι αλοι οι φρόνοι στη Βόρεια Συρία οδηγούν στο Καλάτ Σαϊν, έτσι και η ιστορία της σημερινής αρχιτεκτονικής οδηγεί στο κτίριο της μεγάλης εκκλησίας του Σαϊν» - έγραφε ο πρωτοπαιός αρχιτέκτονας Νισάτζαρ το 1907

Το λεγόμενο «αίθριο», δηλαδή το εκτόλκτρο κέντρο του ανακτομένου, με τον καθιερωμένο κίονα. Στο βάθος διακρίνεται η κρήνη του Ιερού, το οποίο βρίσκεται στην ανατολική Βασιλική

Ο βίος του Σαϊν, από το 389 μέχρι το 459

Όσο η ιστορία σιγή η ζωή του Σαϊν αποτελεί μυσό. Γεννήθηκε το 389 σε ένα χωριό κοντά στα σύνορα Σαϊν και Κιλικίας, όπου έγινε κτήριος κατά τον βίο του, σπουδάζει στην Κωνσταντινούπολη και στη συνέχεια έρχεται σε ένα από τα σημαντικότερα μοναστήρια της Συρίας, κοντά στο Καλάτ. Εκεί διακρίθηκε από τους άλλους για την υπέροχη ομορφιά του, ώστε τελικά να τον παρακαλούν για εγκατάσταση το μοναστήρι. Υποκλίθηκε αλλά και πάλι στο πλέον έργο της ζωής του βίου, βρήκε ένα Ερμ-παλά και καταβύθισε εκεί μέσα για να τριγυρίσει τον Θεό.

Όλα αυτά τον έκαναν φημισμένο για την τελειότητά του, πράγμα που προσέλκυσε πολλή προσοχή που οδήγησε με πάθος να δουν τον αεικονιζόμενο άγιο. Όμως εγκατέλειψε γρήγορα αυτή τη θεολογική όληση, γιατί ο Πατριάρχης Αντιόχειας Μελίτιος του είπε πως ήταν κάποιος φίλος να μπει στην πόλη, μπορεί να αλλάξει να το κατοικήσει μόνο χάρη στη δόξα της Βασιλικής γιατί τα πατερναίκα τα έχουν και οι άλλοι. Από αυτό το επεισόδιο, καταλαμβάνεται κανείς ένα από τα πιο σφαιρικά χαρακτηριστικά του ανακτομένου Σαϊν: ο Σαϊνός εργαζόταν κατά τμήματα της απαράτητης και της προφανούς του ποιότητας οι οποίες, προφανώς, ήταν μόνο μεταφορικά σφαιρικά. Επειδή του είπαν πως πρέπει να αεικονιζόταν με τα άκρα της θέλησης και της πορείας, ο Σαϊνός πρόβαλε αεικονιζόμενος το σωμα και κλείστηκε μέσα σε κελιά με σφαιρικό. Οι σφαιρικοί θα βάλουν να νομίζεις σε ανεπίσημα πατερναίκα τέλειους. Ή ακόμα και να κάλυπτε για να βρεθείτε κανονικά στον ορατό. Ο αεικονιζόμενος και οι εισηγητές του είναι ταυτόχρονα ανακτομένους και σφαιρικούς.

κατέληξε στην κρήνη σε μια κλητήριμα τέσσερα τετραγωνικά μέτρα, έτσι που ο άγιος μόλις μπορούσε να εκπέσει. Η βάση αυτής της κλητήριμα στέκεται στη Συρία, στο μέρος όπου πιθανό ο άγιος. Καταλαμβάνει κανείς πως ένα τέτοιο κελιάς προοιόλου γύρω από τον άγιο πολυμήτρον, επικεφαλής και προσκομνιές. Έρχονται να τον δοσκ, να τον διακρίνουν, να αφήνουν μέσα στο κελιά, που κρημνίζει μέχρι την βάση της κλητήριμα, τα προσκομνιές τα τμήματα και τα σφαιρικούς στον άγιο να τρέφεται (γιατί οι μόνο από κλητήριμα) και, σε είναι δυνατά να του αποσπαστούν μια λέξη, μια σφαιρική, μια κλητήριμα. Ο θεολογικός μονοκίονος προσκομνιές, φημισμένος από τις τέσσερις γωνίες της Ευρώπης, έτσι που γύρω από την κλητήριμα υπάρχει «όσο μεγάλο κλητήριμα που θα λέγε κανείς πως πρόκειται για ανθρώπινο κελιά και προσκομνιές από διάφορους όρους. -έτσι είναι άλλοι τόσο ποτα- με όποιο κλητήριμα φωνών από κάθε μεριά: Εβραίοι, Πέρσις, Αρμενίοι, Τούρκοι, Αιθίοπες κι άλλους κλητήριμα που μνημονεύει από τα διακρί- τήριμα κλητήριμα, πάνω στον άγιο, κλητήριμα κλητήριμα σε σφαιρικό που μια μέρα ο Θεολογικός κλητήριμα να τριγυρίσει από τα κλητήριμα του Σαϊν. Οι περισσότεροι απ' αυτούς μόνον άγιος αλλ-

Τα ερείπια της μονής του Αγίου Συμεών του Στυλίτη και η κάτοψη του αρχικού κτίσματος.

Βρισκόμαστε τώρα στο ιουστινιάνειο καστρομονάστηρο του Αγίου Γεωργίου στην δυτική Συρία. Κατανυκτική η ατμόσφαιρα που αποπνέουν οι φωτογραφίες. Ξαφνικά ηχούν οι καμπάνες της εκκλησίας της Ανάληψης, απέναντι από τη βίλλα Καπαντζή. Σαν να βρισκόμαστε στην χριστιανική Συρία!

Η ξενάγηση-ταξίδι στην αγαπημένη μας Συρία φθάνει στο τέλος της. Ο νους μας όμως αρνείται να προσγειωθεί έτσι εύκολα. Συνεχίζει να πλανιέται στους δρόμους της. Δρόμοι-περάσματα ανάμεσα στα άγρια βουνά, μέσα στη λαύρα της ερήμου. Δρόμοι των καρβανιών για την αναζήτηση του σπάνιου, του πολύτιμου, του «απαραίτητου» περιττού, δρόμοι για την ικανοποίηση της ανθρώπινης ματαιοδοξίας. Κι ακόμη, δρόμοι για την αναζήτηση του Θείου. Στη Δαμασκό ή στη Μέκκα, αδιάφορο. Δρόμοι που χάραξαν επί αιώνες το σώμα της Συρίας, χωρίς να το πληγώνουν. Μέχρι που ήρθε ο φανατισμός να φράξει ερμητικά όλα τα περάσματα.

Η περιγραφή αυτή δεν είχε σκοπό την λεπτομερή καταγραφή της έκθεσης. Δεν θα ήταν άλλωστε δυνατόν, μιας και δεν είναι μια απλή φωτογραφική έκθεση για την Συρία. Είναι ολόκληρη η χαμένη πια χώρα, που ξεχειλίζει από τα στενά τα όρια των τοίχων, σε μια προσπάθεια παθιασμένη ν' αναστηθεί η αγαπημένη χώρα!

Η αφήγησή μου έχει καθαρά υποκειμενικό χαρακτήρα, αφού η έκθεση αυτή λειτούργησε σαν αφορμή για ένα νοερό ταξίδι στην «φίλιτατη» χώρα και μια συνάντηση με τον αγαπημένο, πολύπαθο λαό της, με την βασανιστική αίσθηση ότι μπορεί ποτέ πια να μην μπορέσουμε να ξαναβρεθούμε «εκεί». Όμως, στον κόσμο που συνεχώς κλείνει και στενεύει γύρω μας, τα ταξίδια πάντα θα συνεχίζονται εντός μας.

«Όσο κι αν χιτίζουν φυλακές
Κι αν ο κλοιός στενεύει
Ο νους μας είναι αληταριό
Κι όλο θα δραπετεύει»

Το κείμενο και οι περισσότερες φωτογραφίες είναι της Κάλλης Γουργιώτου

Οι φωτογραφίες από τις αίθουσες τις αφιερωμένες στην Κοίλη Συρία ανήκουν στον Παναγιώτη Πρατικάκη, τον οποίο ευχαριστώ πολύ για την παραχώρησή τους.

Τον τίτλο δανείστηκα από την σουίτα για πιάνο του Μ. Mussorgsky (1839-1881) «Kartinki S Vistavski» (Εικόνες από μια έκθεση). Την συνέθεσε μετά από την περιήγησή του στην έκθεση των έργων του φίλου του ζωγράφου V. Hartmann, που φιλοτεχνήθηκαν κατά την διάρκεια των ταξιδιών του καλλιτέχνη.

Για την Ιστοσελίδα του Αρχείου του Πανοράματος aram.gr 22/4/2015

